

Projektová výuka - seminář ZUŠ

Schopnost vytvářet systém

Profesní vybavenost učitele

Základní typy systémů

1. Systém, který spočívá v koncepci vlastního pojetí výuky, se uplatňuje při zpracovávání projektu a při vytváření vlastního výukového programu podle rámcového vzdělávacího programu.
2. Systém, který rozvádí blok učiva nebo téma - projektová výuka.
3. Systém, který je obsažen ve skladbě vyučovací jednotky - co si musí učitel uvědomovat nad běžnou výukou

Námět, výtvarný problém a výtvarná technika

Vymezení vnitřní skladby úloh znamená schopnost

pojmenovat si všechny otázky, které se látky týkají.

... Každá výtvarná úloha má pět odlišných složek:

- * **námět** a jeho motivace,
- * **přidaná hodnota** rozšiřuje vzhled do výtvarného projevu,
- * **výtvarný problém** obohacuje šíří výtvarného jazyka - otázky formy jsou neoddelitelně provázány s každým výtvarným zadáním,
- * **výtvarná technika** pomáhá dát podobu a výraz tématu nebo zkoumanému výtvarnému problému (výtvarné etudy),
- * **souvztažnost s výtvarnou kulturou** pomáhá zaujmout děti vrcholnou uměleckou tvorbou a učitelé hledat pedagogickou inspiraci;

... pokud pro sebe učitel látku nestrukturuje, nevysvětlí srozumitelně námět, ani látku, nepoužije optimální techniku, neobjasní postup.

Obsahy ve výtvarném tématu

Co očekáváme od výtvarné výchovy? Schopnost namalovat kočku nebo schopnost pochopit podstatu námětu (Co?), zařadit ho do souvislostí (Proč?), samostatně zvolit výtvarné prostředky (Jak?) a záměr cosi vyjádřit?

Koncepty a prekoncepty, přidaná hodnota

... jakýkoli přínos, který si dítě z hodiny odnáší, nazval J. Slavík **přidaná hodnota** (POZOR, může být i negativní)

- * nová výtvarná technika,
- * seznámení s uměleckým dílem,
- * znalost výtvarného jazyka,
- * inteligenční obohacení - výtvarné a tvořivé myšlení,
- * duchovní obohacení - koncept a prekoncept;

... silné téma v sobě často nese archetypální obsahy - JÁ, RODINA, STROM, OHĚŇ, HVĚZDA, CIZINEC, KÁMEN, HAD, PTÁK...; **koncept** je termín pro významný obsah, skrytý v tématu -

krepevého papíru - průduchy v listech. * Tvarování materiálu - vlastnosti povrchu, tvárnosti nebo soudržnosti. Letecký pohled na lesní porosty. * Strukturální hra s obaly od zářivek - soubory buněk. * Anatomie rostlinné buňky - materiálová experimentace. * Větve stromu - drátěné plastiky s papírovými prvky. * Změna materiálových kvalit mechanickým opotřebením papíru - měkkost, hebkost a splývavost. * Recyklace - papír jako hmota a výtvarný materiál. * Deformace papíroviny. Experimenty s obaly na vejce - struktury kůry. * Výroba užitného předmětu - pletená nebo síťovaná taška. * Použitý papír jako sochařský materiál - kašírová plastika.

Jak jsem potkával stromy - Eva Tučková, ZUŠ Chotěboř

Umírání stromů: Stromy na náměstí - přehoustlá džungle. * Zachování vzpomínky - kůry (frotáže, muchláže), dřevo, větvení, kořeny, plody, zpěv ptáků. * Portréty odsouzených stromů (výpověď břízy - tóny kmene a text). * Dopis stromu klukovi tajemným písmem a jeho překlad.

Písmo lesa - Věra Roeselová, ZUŠ Biskupská, Praha 1

List: Krajina barevných tónů, linií a přezvětšených textur. * Seschlý list, kresba a současně povrch. * Pohyb plochy v prostoru - plastická koláž na drátěné kostře. * Kompoziční variace - osová souměrnost, narůstání tkání, zvětšování listu. * Vztah siluety listu a jeho pozadí. Využití rozdílné hustoty rovnoběžných nebo kolmých linií pro vytváření rastrů. Kůra: Bludiště zářezů a ploch. Sbíráni vzorků. * Volný přepis přezvětšených vzorků. * Charakteristický relief různých druhů kůry - plastická studie. * Detail kůry a jeho postupné zvětšování. Objev lapidárního znaku. * Detail jako písmeno neznámé abecedy, vznik stylově blízkého souboru znaků.

Strom - úhrn částí se nerovná celku, Lenka Jeřábková, ZUŠ Brno

"Byl to kraj rašelinišť a nízkého lesa. Jediný pahorek zvedal se nad plochou mokřin a na tom pahorku rostl po mnohá staletí dub. Vůkolní pralesy, nořící svůj kořen v bahno, zůstávaly nízké, ale dub mohutněl a vzrůstal a zvedal svou korunu výše a výše. Když proteklo korytem řeky nesmírné množství vod, když ty vody na tisíckrát již zamrzly a když jejich ledy natisíckrát zas roztály, zdoutnal kmen řečeného dubu a jeho větve usychaly. Tu bylo zdaleka viděti, jak se kostlivá ramena dubu rýsují proti lesknoucí se vodě či proti bouřnému nebi. Strom se stal nepřehlédnutelným z ploché země i z vysokých oblak, neboť blesk bil do jeho větví a každá bouře s ním rozmlouvala." Vl. Vančura
Výmluvnost částí - smyslové kontakty s materiálem: Zánik lípy.

Hra s kulatinou a pořezanými větvemi. * Topologie kůry - oboustranné otisky oloupané kůry v přeloženém papíru. * Vzorník barev - malba vlhkou kůrou, smůlou, zetlelým i ohořelým dřevem, listy. * Struktura dřeva. Pozorování výřezu přírodního materiálu v přezvětšení. * Řezy napříč dřevěnými úlomky - otisky hladkých ploch. * Podoby dřeva - nahromadění třísek nebo pilin, hoblin či špalíků. * Vztah dřeva a ohně - proměna tkáně. Vůně, která proces doprovází. Kresba ohněm a opáleným dřevem. * Záznam dotýkání - přejíždění prsty namočenými v popelu po špalících překrytých hedvábným

Kvetlo tisíc orchidejí, z nichž jedna se opičila po kráse druhé. Ale opice tu nebyly žádné. Vůbec tady nebyla žádná zvířata. Až jednoho dne... G. Ruck-Pauquetová, "V každém lese je myš, která hraje na housle", Praha, 1974

Ostrov pro malý prales: Iluze ostrova - keramická miska.

Slavnost zasévání semínek. * Drobná zvířátka zde našla druhý domov.

Ze života pralesních stromků: Záznam postupujícího klíčení - obrázky ze života semínek a stromků. Rozfázování děje.

Člověčí a stromové generace: Srovnání generací stromů a lidí.

Setkání pralesů a jejich kreseb s fotografiemi dědečků a babiček - asociační prorůstání představ.

Je to jako na začátku: Mezi nově zasetými semínky se na ostrově objevily pralesní děti, které se tak setkaly se svými dědečky.

Strom a člověk, Zdeňka Dvořáková, Jarmila Štěpánková, ZUŠ Klatovy

Části projektu: Atmosféra lesa, Setkání se stromem, List, Dřevo, Plody, Nejmenší obyvatelé lesa

Setkání se stromem: Neproniknutelnost klenby, chvějivý pohyb listů - barevná instalace ze zavěšených hedvábných papírů a celofánů. * Sbírká materiálu z lesní půdy - uspořádání nálezů, kreslířský přepis, zvětšeniny v polyekranové kompozici, textury. * Variace struktur a barev lesní půdy - tisk, násobení a převrácení otisků. * Pronikání a upevnění kořenů v půdě, přísun živin. Příbuznost stavby kořenů a koruny stromu, vlášení a vlasů ((P, ..)). * Přírodní pochody - záznam nádechu a výdechu, proměny rytmu, intenzita látkové výměny, proudění mízy. * Chemické procesy ekosystému - vypařování vody, pohyb listů, růst a vadnutí. Částičky živin, jejich rozptýlení v organismu. * Boubínský prales - diagram rozložení stromů a jejich zbytků v areálu. * Stýkání světa stromu a živočichů - dotek ptačích křídel, zaječí srsti, veveřích drápků. * Vzkazy - jak si stromy povídají. Komunikační propojení stromů - akce v přírodě.

Nejmenší obyvatelé lesa

Mravenec: Tělo mravence a jeho anatomické detaily v silném přezvětšení. Listovací atlas o mravenci, o jeho životě a prostředí. * Bludiště udupaných steziček - loviště. * Královna jako dárkyně života. Svatební let - rojení, víření, shlukování, hledání přístřeší. Hra s drobnými prvky. * Osamocenost královny - proměny proporcí těla, strojový rytmus kladení vajíček. * Číhající nebezpečí - války, jazyk mravenečnicka a jiné.

Kůrovec: Kde řádil kůrovec. Přezvětšená studie nálezu. * Čitelnost stop různých škůdců - znak v přírodě. * Snubní komůrky dřevokazných brouků. Anatomie těla, ražení komůrek a ukládání vajíček. * Chroustání kůrovce. Záznam zvuků - hra s písmem, s barvou a proporcemi.

papírem. * Intenzita, dynamika a rytmus nástrojů - úderů kladiva, řezání pily, dlabání dláta. * Krajina - komponování z několika kousků dřeva v kruhu nakresleném křídou.

Část celku - objekt z lípového dřeva v našich domovech: Hračka - vozítko - věc. Výrobky z lípového dřeva si žáci mezi sebou vyměnili a týden se nimi doma důvěrně sžívali. Přepis zážitku z týdenního soužití s dřevěným výrobkem, mapka bytu a jiné.

Strom jako celek: Lineární záznam větví a rytmu jejich pohybů - kresba za větrného dne pod korunou stromu. * Větvení v ploše a v prostoru za bezvětří na ploše 5 x 5 m. * Příčný řez kmenem jako stručný záznam příběhu stromu. * Slunce a jeho pohyb - záznam posouvajících se stínů. * Hlasy stromu. Spojení pohybu listů, rytmu větví, hlasů ptáků a bzučení hmyzu v hravé lineární kompozici atd.

Poznámka:

"Je-li v krajině strom, nepřenesu si ho do laboratoře a neprohližím ho pod mikroskopem, protože si myslím, že k jeho poznání je naprosto nezbytný vítr, který provívá korunou, a tedy ho nelze od stromu oddělovat. A stejně je tomu s ptáky na větvích, a dokonce i se zpěvem těchto ptáků. Cítím velmi silně, že úhrn částí se netýká celku." J. Dubuffet

Spřátelte se se stromy - Jiří Janda, Eko-design studio, Chomutov
Komplexní přístup k látce od motivace až po návrh designu.

Vstupenka do projektu - Kdo odevzdal do sběrný pět kilogramů papíru a jeden přinesl do studia, smí vstoupit do projektu.

Spřátelte se - Vstupní performance - zatemnění, svíčka, dřevěný bubínek. Oranžová kniha meditační techniky, vyprávění zážitků z přírody. Strom a jeho stavba - příčný a podélný řez. Barevný přepis abstrahovaných pocitů - výrazová řeč barev.

Zachraňte svůj strom - Omezenost přírodních zdrojů. Absurdnost lidského počínání - devastace přírody. Konstrukce stromu - prostorový objekt.

Výroba recyklovaného papíru - Význam ekologického počínu, náročnost výroby na čas, materiál, energii atd. Možnost designera určovat trend ve výběru a využívání materiálů. Recyklace papíru a jeho využití v obalovém designu.

"Jděte ke stromu, povídejte si s ním, dotýkejte se jej, objímejte jej, sete vedle něj, nechte, ať strom pocítí, že jste dobrý člověk a že mu nechcete škodit. Postupně se spřátelíte a ucítíte, že kdykoli přijdete, kvalita stromu se změní. Budete to cítit, uvidíte na kůře stromu pohyb obrovské energie. Když se dotknete stromu, bude šťastný jako dítě, jako milovaná bytost. Když si sednete ke stromu, budete cítit různé věci, a kdykoli budete smutní, přijdete ke stromu a váš smutek v přítomnosti stromu zmizí. Protože jen vy pochopíte, že jste vzájemně závislí. Můžete udělat strom šťastný a strom může udělat šťastným vás a všechno živé ve vzájemné závislosti. Tuto vzájemnou závislost já nazývám Bůh." Osho, Oranžová kniha (Pragma, 1991)

Malý prales - Hana Voříšková, ZUŠ Chocceň

"Daleko odtud, v jedné zemi, kde je pořád teplo, byl jednou jeden překrásný malý prales. V něm bylo bažinaté jezero, na jehož hladině pluly lekníny, a mezi obrovskými chlebovníky

obrysy konceptu vyvolává motivace, spojená se silnou představou o situaci - drak: ZLO, NÁSILÍ, DOBRO, MOC aj.; **prekoncepty** odrážejí osobní citění každého z nás - můj pocit hrůzy, vztah k matce, úcta před živlem, ostych před postižením;

- ... objevování konceptů, prekonceptů a vrstev v námětech je obtížné - vyžaduje soustředění na sebe, životní zkušenosti, poodstoupení a zobecnění pojmů a představ, hru s asociacemi a schopnost vše přiblížit dětem
  - * pavouk a pavučina - nebezpečí, číhání, útok či úzkost,
  - * frotáž a dotýkání - jiná komunikace, než vizuální či slovní (případně navázat pohledem na svět nevidomých),
    - * ulita z různých stran - proměnlivost, závislá na úhlu pohledu (význam místa, odkud nazíráme).
- ... **zda se stane nenáročné téma významné nebo zda se stane téma zásadní tématem plytkým, závisí na učitelích a dětech.**

Příklad

- ... **téma Herkulaneum** obsahuje řadu námětů - Italská krajina, Sopky, Archeologické nálezy, Oheň, Výbuch, Lidé...
- ... jeden z námětů, třeba **Oheň**, obsahuje řadu motivů: jiskra, plamének, ohniček, blesk, požár, výbuch (jednotlivé motivy);
- ... každý motiv nese jiný význam a spolu s ním jinou potřebu výtvarné formy;
- ... dobré téma je vždy vícevrstevné - dovoluje přemýšlet mnoha způsoby a v různých významových rovinách - **Brána**
  - * historicky cenná stavba s řadou slohových detailů,
  - * sbíhání cest k průchodu v hradbách,
  - * vstup do jiného světa - Čaroděj ze země Oz nebo Alenka v říši divů, ale i Čečensko či Kosovo,
  - * společný základ, skrytý ve slově obrana či brániti se
    - a. fyzické bránění (hrad, město),
    - b. psychické otevírání se nebo uzavírání se,
  - * brána jako předěl, například mezi životem a smrtí.

Výtvarný problém

- ... každé téma nese různé výtvarné problémy - **Kaštanová alej**
  - * rytmus křížení větví,
  - * jiskření slunce v ledem obalených větvích);
- ... vymezí-li učitel výtvarný problém a bezděčně jím motivuje výuku, žáci přirozeně pochopí výtvarný problém;
- ... aby si učitel uvědomil, čím se zabývá, musí nalézt vhodný výtvarný problém a pro sebe si ho pojmenovat
  - * úkol Vycházka se školou žádný výtvarný problém nenese,
  - * spojí-li se s ním **barevnost** počasí, **pohyby** při skotačení nebo okolí, který lze **linií** zaznamenat, má úkol smysl;
- ... výtvarný problém řeší některou z otázek výtvarného jazyka *
  - vztah k linii, tvaru, světlu, barvě,
  - * vzájemné vztahy výtvarných prvků v kompozici - rytmus, vyváženost, kontrasty, harmonie atd.,
  - * vztah k ploše a k prostoru (formát, stabilita, pohyb);
- ... výtvarný problém je natolik nosný, že může být tématem i sám o sobě - je obsažen například
  - * ve výtvarných hrách a experimentacích (prožívání doteků, materiálový kontrast, destrukce),
  - * ve výtvarných etudách, kde se třeba barva může stát sama

- námětem nebo být spojena s konkrétní představou,
- * ve výtvarném konstruování a jiném prostorovém uspořádání.
- ... výtvarné problémy, obsažené v námětech Jaro
- * volný přepis barev - Čekání na jaro, Vrstvy země,
  - * tvar a objem - Semena, Kameny,
  - * tvar linií - Potok z tajícího sněhu,
  - * textura, barevnost nebo hmota - Mraky,
  - * mnohotvárnost forem - rebarbora, kapradí, pampelišky,
  - * horizontála, vertikála, bod pozornosti - světlo,
  - * výtvarný rytmus - Bubnování deště, Ptačí hlasy,
  - * dynamika linií - Klíčení, Rašení pupenů,
  - * hloubka prožívání podnětů (individuální přepis představ) - František Halas,
  - * výtvarná akce - Otevírání studánek, Bohuslav Martinů.

Výtvarná technika

- ... výtvarná technika podporuje
- * sdělnost, tj. výrazové vyznění námětu,
  - * řešení výtvarného problému;
- ... vztah k výtvarným technikám se vytváří prostřednictvím
- * emočního prožívání materiálů řeči a nástrojů, spojeného spředstavou nebo smyslovými zkušenostmi (Dotýkání),
  - * estetického hodnocení stop nástrojů a kvalit materiálů (Kolika způsoby mluví nástroj, Kouře);
- ... **POZOR** - pojmy emoční prožívání nebo estetické hodnocení nestojí nikdy samy o sobě, vždy se různou měrou doplňují;
- ... volba výtvarné techniky vyplývá
- * z uvědomování si, jaké potřeby v sobě nese námět (popis, ponurost, pohyb) - pak jde o výrazový prostředek,
  - * z uvědomování si výtvarných hodnot řešení - pak jde o posílení kompozičního záměru,
  - * z potřeby rozšířit rejstřík vyjadřovacích prostředků (technologické variace) - pak jde o obohacení výraziva;
- ... při úvaze o zadání úlohy výtvarná technika stojí na prvním místě jen zcela výjimečně - cílem je osvojení výrazového prostředku (**Jak a Proč**), nikoli technické zručnosti (Jak).

Výběr ukázek výtvarné kultury

- ... ukázky doplňují pedagogické úvahy o námětu nebo o výtvarném problému ve zcela jiném prostředí - ve světě umění;
- ... umění a dětská tvorba se dotýkají v různých souvislostech
- * **námět** - "Nebezpečný tvor" G. Richierové, Neprašovy postavy ze svařovaného železa,
  - * **neosobnost a čistota geometrického tvaru** - J. Albert, D. Judd,
  - * **výtvarný rytmus** - dílo P. Mondriana nebo V. Vasarelyho,
  - * **malířský rukopis** - informel, V. van Gogh nebo F. Hals,
  - * **výtvarná technika** - Rembrandtovy lepty, akvarely R. Duffyho, perokresba V. Stratila;
- ... listování v publikacích probouzí
- * u dětí emoční vazbu k umění, asociace, spojitost s naším světem, hledání příbuzných řešení (I. Zhoř),
  - * učitelé pomáhá překonávat stereotyp a inspiruje ho.

Jaro (žáci ve věku 11 - 14 let)

- **Planeta Země**

Motivace: Prožívání kontaktů s přírodou.

Přidaná hodnota: Síla představ o Zemi - matka, Gaia.

Výtvarný problém: Přírodní pigmenty. Struktury země.

Výtvarná kultura: I. Kafka, M. Šejn.

Výtvarná technika: Sbírká vzorků země v lahvičkách.

- **Paprsky světla**

Motivace: Záření skryté a viditelné. Příjemný pocit.

Přidaná hodnota: Světlo jako dobro v člověku. Seznámení s akvarelem.

Výtvarný problém: a. Vztah křížení horizontály a vertikály.

b. Kontrast světla a tmy.

Výtvarná kultura: J. Šíma, V. Boštík, L. Feininger.

Výtvarná technika: Malba akvarelem nebo suchým pastelem.

- **Pohyb a rytmus**

Motivace: Prožívání přírody - ptačí hlasy, bubnování dešťových kapek, proudění vody, vanutí větru.

Přidaná hodnota: Rozvoj empatie a schopnosti překračovat obvyklá řešení.

Výtvarný problém: Rytmus opakování linií, pozvolných i náhlých změn. Grafické záznamy.

Výtvarná kultura: D. Chatrný, M. Maur.

Výtvarná technika: Výtvarné akce. Kresba, linoryt.

Projektové metody

Větvení výtvarných úloh v problémovém vyučování

- ... Strukturace tématu vkládá do výuky systém, objevuje se logika a řád, daný návazností mezi myšlenkami i hodinami;
- ... je v něm obsaženo syntetické poznání, silnější citové vztahy a hlubší morální postoje;
- ... tento řád postrádají jednotlivé úlohy, které omezují hloubku i šíři dětského pohledu);
- ... rozvětvené téma vnáší do výuky i širší kulturní kontexty, často spojené s pohybovým, literárním a jiným projevem;
- ... dítěti se zde nabízí aktivní role - uplatňuje svůj názor na vývoj projektu a iniciativně navrhuje doplňující náměty;
- ... žáci v podnětném prostředí
  - * neztrácejí zájem o výtvarnou výchovu,
  - * překonávají krizi výtvarného projevu bez výkyvů a úsilí.

Rozvoj samostatného výtvarného myšlení dětí

- ... aktivní spolupráce s učitelem se nejnázve uplatňuje tam,
  - * kde každý je s prací v kontaktu a sleduje její vývoj,
  - * kde dítě samostatně řeší a zpracovává výtvarné řady;
- ... individuální zřetězené celky učí dítě myslet ve vztazích - cílem není výtvarný projev, ale duševní aktivita žáka (**Vrstvení** (materiálové variace) - absolventská práce;
- ... individuální zřetězení vyžadují samostatné uchopení tématu a látky - nalezení motivu, prožitků, podob a představ, výtvarné formy, odborného poučení a paralel v umění;
- ... vlastní myšlenkovou aktivitu dětí lze rozvíjet od dětství
  - * v polyekranové kompozici, v seriálu nebo cyklu kreseb (**Co vím o vesmíru, Co najdu na Matějské pouti**),
  - * ve skromném společném námětu samostatně hledat jeho vlastnosti, vymýšlet si příběhy - **Věci kolem nás**,
  - * náročné téma se společnou motivací a individuálním rozpracováním - přístup Josefa Dudka,
  - * nejzajímavější jsou výsledky řad s individuálním námětem - žák se projevuje zcela samostatně (závěrečné práce v ZUŠ).

Metody projektové práce

Řetězení výtvarných úloh

- ... Dlouhodobá koncepce výukových celků usnadňuje přípravu výuky
  - * učitel koncipuje delší časový úsek,
  - * motivace spolu zčásti souvisejí,
  - * odborná literatura je příbuzná,
  - * proto je snazší navodit spolupráci dětí;
- ... koncipování zřetězených celků je značně volné - záleží na připraveném konceptu
  - lineární návaznost** se objevuje v řadách výtvarných prací, kde učitel a žák důsledně sledují jediný problém,
  - množina pohledů**, které se v projektu spojují do několika přehledných celků.
- ... zásady, kterých by učitel měl být primárně vědom
  - * není nutné zpracovávat jen velká životní témata (živly, vesmír) - hloubku myšlenek do námětu vkládáme my sami,
  - * nelze se dotknout všech námětů, které nás napadají - širše rozmělní nosnou myšlenku nebo pedagogický záměr,
  - * nelze pomíjet provázanost námětů, z kterých se celek

- skládá, aby se neztrácela souvislost a nevznikl chaos,
- * nestačí jevy či jejich podoby jen seřadit a popsat - prožitkové aktivity, výtvarné umění, volné ztvárnění,
- * u výtvarného projektu nevycházíme z jediného přístupu - podstata tématu není nikdy stejná.

Objevují se i nedostatky této metody

- ... téma bývá často pouze ilustrováno, ne domyšleno, bez prvků výtvarné výpovědi (hloubka, archetypy a mýty, etika aj.);
- ... chybějí výtvarné přesahy, které se realitou nebo jejími jevy inspirují pro výtvarné objevy;
- ... výtvarná řada nebo projekt postrádá výtvarné formy, které nabízí moderní umění;
- ... za řadu je učitelem považován jakýkoli slepenec úloh pro různě staré žáky - nejde o výtvarné řady, které plynule navazují, ale jen vytvářejí pocit, že jde o projekt (dítě námětu věnuje jedinou lekci).

Příprava výtvarné řady

- ... Rozpracování myšlenky je dlouhodobý proces, který vyžaduje
  - * zásobu odborných informací,
  - * různorodé pojetí a konkrétní provázání kroků,
  - * čas k objevení věcných i myšlenkových vazeb (Kde se bere voda ve zdi? Jaké stopy zanechává hřeben?)
- ... při přípravě výtvarné řady učitel souběžně přemýšlí
  - * o několika celcích v různých fázích vývoje,
  - * pohrává si s nimi a zaznamenává si nápady,
  - * hledá podklady v odborné literatuře nebo ve světě umění,
  - * zvolna krystalizuje její budoucí podoba;
- ... nežli učitel přistoupí k realizaci řady, musí
  - * znát stavbu (návaznost úloh) a přibližné výtvarné pojetí,
  - * uvědomit si výtvarné problémy, kterých se dotkne,
  - * ponechat si prostor pro individuální vstupy žáků;
- ... na práci se podílí
  - jedna nebo dvě věkově blízké skupiny žáků** (vhodnější)
    - * všichni se zapojují do zřetězeného celku a zabývají se jeho postupným vývojem,
    - * spolupracují na jeho podobě, nabízejí vlastní podněty, rozšiřují nebo i mění pojetí celku;
  - více věkových skupin současně** (podstatně méně vhodné)
    - * počátky projektové výuky, pokus mladého učitele - zájem o vytváření řady, nikoli o roli dětí,
    - * úkoly musejí navazovat tak, aby byla stavba řady čitelná a všichni byli o jejím průběhu informováni,
    - * pak roste zájem o námět, vědomí sounáležitosti a zvláště na základní škole se oživuje role našeho předmětu - viz "Memento" (soutěž Projekty ve škole, videozáznamy).
    - * **POZOR** - tam, kde se každá skupina s výtvarnou řadou setkává jen jednou či dvakrát, se žáci na vývoji práce nepodílejí.
- ... v přístupu k látce i k námětu se silně projevuje osobnost učitele - srovnání dvojího řešení ekologických otázek
  - * spíše racionální postup H. Babyrádové,

- * spíše emocionální postup J. Příbylové;
- **Sídliště** - Hana Babyrádová, Brno, ZUŠ Charbulova
Objevování světa na rozhraní - Okraje měst a vesnic.
 Nedokončená sídliště, staveništ. Smetiště a divoké skládky,
 tráva a stromy. Mapování situace v terénu.
- Hromady materiálu - Devastované prostředí, které dětem připadá
 zcela běžné - brázdy v zemi, kopce hlíny, ztvrdlý beton,
 rozkopaná země a zbytky železa. Hmota a její textury -
 barevný přepis výřezů.
- Stavební stroje - Technika proměňující tvář země. Stroj, jeho
 konstrukce, funkce a pohyb - stroje a jejich stopy.
- Černé skládky - Nálezy, jejich proměření a popis. Kresba
 sleduje obrysové linie, proporce, světlo a stín nebo
 textury, kaširované objekty ve skutečné velikosti. Koláže a
 asambláže z odpadů, instalace.
- Výtvarné parafráze nasbíraného materiálu - Přepis prostředí,
 zúžení výběru, detail - kresba, suchá jehla, lineární
 kompozice pro vázaný závěs.
- Lidská lhostejnost - Pomník ze zbytků po naší civilizaci.
- **Dopisy přírodě** - Jarmila Příbylová, Zlín, Gymnázium
Proč je třeba napsat dopis - Co pomůže změnit lidskou
 bezohlednost? Úvahy nad devastovanými místy v okolí. Citlivé
 oslovení pro říčku Slanici, pro ptáky, pro lesní zákoutí.
- Kámen, sníh, list - Malířský přepis živlů - voda, oheň, země,
 vzduch. * Motiv typický pro zvolené krajinné prostředí -
 ryba, brouk, kámen, ulita. Studie podle skutečnosti a v
 přezvětšení.
- Dopis přírodě - Oslovení milovaného místa. Krátké texty. *
 Seznámení s kaligrafií. * Řešení grafické značky oddělující
 věty dopisu - ryba, brouk, lastura.
- Poštovní známka - Známková tvorba, realizace přezvětšené
 známky v linorytu. * Návrh a realizace zvětšeného razítka.
- Obálka jako výtvarný objekt - Přezvětšená obálka, doplněná
 známkou, otiskem razítka a adresou (obsah: všechny kroky
 výtvarné řady).

Polemika nad výtvarně projektovou výukou

Znamená projektová výuka omezování žáků?

- ... spojování úloh dočasně omezuje pestrost výuky - chybí širší
 výběr možností;
- ... zúžený výběr námětů je vyvážen
 * odlišnou tematikou v jiné řadě - jakoby se náměty během
 školního roku shlukovaly kolem ústředních témat,
 * rehabilitováním námětu, hlubším ponorem do tematiky a
 volbou nezvyklých témat,
 * řádem a důsledností v uspořádání látky;
- ... stavba projektu tak neznámá jakousi násilnou konstrukci,
 ale vyjasnění souvislostí důležitých pro obohacení tématu
 nejen o informace, ale především o osobní vztah k námětu.

Je v projektové výuce příliš výrazný vliv pedagogické osobnosti?

- ... Vliv osobnosti učitele, který používá projektovou metodu, je
 na výsledku celé práce nikoli silnější, ale zřetelnější -

děti ho pocítují až při závěrečném shrnutí projektu, kdy na povrch vystoupí **původní pedagogický záměr**;

- ... rozsah a náročnost větších celků budí dojem, že učitel žáky ovlivňuje nadměrně - kde však učí výrazná pedagogická osobnost, tam se objevuje charakteristický ráz výuky, např. grafický, dekorativní nebo malířský;
- ... v projektové výuce žák nepocítuje o nic silnější ovlivnění - každý učitel musí motivovat výtvarné činnosti;
- ... postoj učitele výrazněji zazní pouze při přípravě projektu, a to při volbě výchozí myšlenky a jejího rozpracování;
- ... v zájmu výuky je využívat osobní přínos učitele, který snáze probudí vnitřní aktivitu dětí;
- ... **POZOR** - učitel by měl být natolik připraven, aby byl schopen odpovídat na nečekané otázky žáků, a současně natolik nepřipraven, aby si nevytvořil představu o výsledku celého procesu - (nepředpojatost pedagogické práce).

Je vhodné rozšíření tematiky mimo pole běžné výtvarné výchovy?

- ... Všední život souvisí s řadou vědních oborů a ty nabízejí informace tak, jak je v dané chvíli téma vyžaduje;
- ... vědní obory by nám měly poskytovat potřebné zázemí, aby mohlo dítě o námětu, kterého se dotýká, poučeně přemýšlet;
- ... je na učiteli, jakou výtvarně výchovnou protiváhu nebo obohacení vůči převaze racionality a pragmatického uvažování, ne-li povrchnosti dokáže nabídnout.

Je pravda, že si děti jen hrají a nenaučí se "řemeslo"?

- ... Děti si více hrají - jde o přirozený vývoj výtvarného umění, výtvarné výchovy a moderní pedagogiky vůbec;
- ... za tzv. řemeslo je považována studijní kresba, malba a modelování, které téměř každý výtvarný celek zařazuje;
- ... dále jsou řemeslně náročné grafické techniky - značná část výtvarných řad je užívá k jejich vyústění;
- ... osvojení výtvarných technik doprovází každou výtvarnou činnost - k výtvarnému řemeslu žák získává navíc schopnost tvořivě uvažovat jak ve výtvarné, tak v obecné rovině.

Proč někde žáky výtvarné řady a projekty nebaví?

- ... Žáky obvykle baví to, co baví i jejich učitele. Možné příčiny, proč žáky projekty nebaví:

Málo kreativní učitel

- * překonané lpění na technikách přináší monotónní průběh výtvarné řady - námět v kresbě tužkou, pak perem, namalovaný či vymodelovaný jsou jen technické variace;
- * mechanicky řadí příbuzné úlohy jako popis, výčet - moře, lodě, ryby, mořské dno, ostrov aj.;
- * otázka, nakolik s ním žáky baví jiné výtvarné aktivity.

Dominance učitele

- * autoritativní učitel dává přesné a plně vymezující pokyny - seberealizace pedagoga;
- * žáci se necítí být vtaženi do hry - neznají předchozí kroky ani možné pokračování zřetězeného celku;
- * ztrácí se hřejivá atmosféra společného usilování - nátlak.

Časový faktor

- * výtvarný projekt nesmí trvat tak dlouho, aby žáky unavil - zprvu je vhodné volit krátké výtvarné řady, kde se žáci

- zabývají jedním aspektem tématu,
- ve větších projektech lze práci rozdělit do více celků a proložit je nesouvisejícími úkoly,
  - širěji rozpracovat námětové odbočky a přenášet tak zájem na vedlejší a současně potřebné cesty,
  - zpracovávat několik témat současně - vznikající únavu vyrovnat změnou projektu a po čase se k němu vrátit.

Lze trvale zaručit odpovídající pestrost a současně i původnost řešení výtvarné látky?

- ... Výtvarnou řadu ani výtvarný projekt nemůže nikdo z učitelů řešit zcela stejně (každý jsme jiný) - jednotlivé práce jsou skoro stejné a drží se vnějších znaků;
- ... autentičnost pedagogické tvorby je hybnou silou vývoje výtvarné výchovy - každý výtvarný celek by se měl dotýkat míst, kde ještě nikdo nestál;
- ... **OTÁZKA:** záleží však tolik na tom, jestli už bylo nějaké téma v rámci projektové výuky řešeno?
- ... kvalitní předloha obsahuje analýzu problému nebo myšlenek, které děti obohatí - neublíží jim, promyslí-li si dříve položené otázky (matematika je pro jedince stále nová);
- ... i zkušenější učitelé hledají v odborné literatuře a na výstavách paralely, o něž se zprvu opírají, pozvolna je opouštějí nebo přetavují do odlišné podoby;
- ... současně uplatňují jiné myšlenky, které pomáhají odrazit se od získaných materiálů a vykročit sobě vlastním směrem.

Výtvarné řady

Řady výtvarných prací (výtvarné řady) jsou krátké a srozumitelné útvary, které se skládají z několika na sebe navazujících kroků.

Tato následnost má lineární charakter (kameny - dlažby - zdi - zem, po které chodím - lidské stopy - setkávání). Někdy řady zůstávají samostatné nebo se váží do projektů.

Typy výtvarných řad

Výtvarný cyklus

- ... nabízí variabilní řešení úkolu několika prací - alternativy vztahu tří čtverců, série ilustrací aj.;
- ... práce na sebe nenavazují ani negradují - kladou vedle sebe několik možností;
- ... cyklus jako individuální výtvarná práce je významný podnět pro tvořivé myšlení (cyklus jednoho žáka);
- ... tematický cyklus spojuje aktivitu třebas celé školy - Memento - cyklus instancí v ZŠ (tunel do 21. století, lidské tělo, zoologická zahrada, odpady, silnice, oddělte lidi od přírody, jaderná apokalypsa);
- ... výtvarný cyklus často prerůstá do tematické řady nebo do výtvarného projektu.

Metodická řada

- ... logicky navazuje jednotlivými kroky, které vyplývají jeden z druhého, až po vyvrcholení práce
- * **cesta od návrhu k realizaci** (**Batika** - lastura a její detail, barevné variace, experimentace s voskem, batika);
  - * **od jednoduchého ke složitému** (**Výrobní odpady** - sbírání, dotýkání, pozorování, kombinování, volba detailu, vizuální znak, výtvarný objekt);
  - * **od známého k neznámému** (**Stíny** - studijní kresba předmětů, promítání a deformace tvarů, ubývání intenzity šedí, grafický záznam pokusů);
- ... osvojení systematického postupu je základem každé výtvarné tvorby a připravuje žáka k samostatné práci.

Tematická řada

- ... zkoumá námět v omezeném počtu kroků - hlubší ponor do tematicky rehabilituj volné práce z představy;
- * **řada pohledů na skutečnost**, provázaná obsahem - „příběh“ (**Dinosauři** - zkamenělé vejce, zárodek, životní prostředí a odpovídající stavba těla);
  - * **zřetězení různých pohledů** bez souvislého „příběhu“- **Afrika** (rostliny, zvířata, krajina, lidé, masky, odívání, stavby, nástroje, hudba atd.);
- ... s tematickou řadou a s rozvedením některých dílčích témat až do projektu se v praxi setkáváme nejčastěji.

Srovnávací řada

- ... sleduje zvolený výtvarně výchovný problém - učitel téma zadává s ohledem na zkoumaný jev a analyzuje výsledky (**Zahrady** - výtvarně typologická studie potvrzuje nebo vyvrací předpoklad);
- ... srovnání vytváří základ pedagogického výzkumu (hlediska relaxační, typologická, vývojová, psychologická aj.);
- ... systematické uspořádání námětů obvykle odkrývá
- * **osobnostní profil žáka** (**Jaký jsem** - jak vypadám, vnitřek mého těla, v jaké poloze usínám, moje trápení, hraju na flétnu, rodina jako zvířátka, otisky rukou aj.);
  - * **výtvarně výchovné procesy a jejich odraz ve vedení žáků** (**Zahrady** - srovnání výtvarně projevovalých typů).

Výtvarné projekty

Výtvarné projekty jsou členité zřetězené celky, které se skládají z několika řad výtvarných prací.

Linie z výtvarných řad v projektu připomínají sklenutí polí v gotické architektuře. Vzniká tak náznak obecného řádu věcí i řádu výtvarného.

- ... Vícepohledový celek je propojený společným tématem a jeho různými obsahy - učitel je obkličuje z různých stran;
- ... každá dílčí řada sleduje jiný pohled (**Cirkus** - řada kreseb v terénu, řada o ošetřovateli a cirkusových umělcích, řada o lidlidech v manéži a kolem ní, řada o cirkusu a světu umění, výtvarná instalace);
- ... čím je řešení výtvarného projektu strukturovanější, přehlednější, tím je také srozumitelnější.
- ... v každém projektu by mělo zaznít nějaké archetypální téma, související s naší myslí, životem, světem a vesmírem,

Labyrint, Lada Stará, ZUŠ Nové Strašecí

Motivace starověkou bájí o Labyrintu - Parafráze mýtu o Théseovi, Mínóovi, Ariadné aj. - souvislé vyprávění, seriál. * Portrét Minotaura - výraz tváře nebo gesta. Prostorový objekt nebo dokreslená silueta v životní velikosti. * Konstrukce křídel pro Ikara a Daidala - volně kombinované materiály a vystřižená silueta těla ve skutečné velikosti. * Listy o architektuře nepřehledných půdorysů paláců, katakomb, barokních zahrad. * Řešení neznámého písma. Příběh o hledání tajemství - kniha záznamů v tajném písmu.

Přírodní labyrinty - Kresba přírodních labyrintů, chodbičky dřevokazů, řez zelím - poznávání řádu, dekorativní vyústění. * Hry s texturou - plošný řez mraveništěm, plastický povrch. * Kontrast chaosu a řádu. Hledání správné cesty, předávání zpráv, lov - pěšiny zvířat. Hra s otiskováním stop. * Svět krtků - popis světa nad zemí a pod zemí. Lineární, texturální nebo barevné kontrasty. * Dopis brouků člověku, řešení obálky. Role grafického designu ze zvířecích stop.

Setkávání s civilizačními labyrinty - Stereotyp pohybu ve známém prostoru. Moje cesta do školy, po domě a jinde - trasa cesty. * Bludiště lidské činnosti - labyrint odpadových materiálů. * Orientace v dvojrozměrném záznamu. Plán města jako bludiště všedních dnů. Výtvarný přepis pocitu paniky či ztráty orientace. * Labyrinty moderní techniky - záznam schématu a jeho převod do grafiky. Využití více vrstev tisků v jediném grafickém listu. * Pohled do rádia, počítače nebo televize - tvořivé proměny či doplňky technické kresby, písemné projekty uvažovaných změn.

Labyrinty v nás - Různé způsoby uspořádání hustých linií - bludiště mezi sloupy vlasů motivované dílem J. Swifta Gulliverovy cesty. * Struktury tkání lidského těla - stavba nervových tkání, epitelu, plicní nebo jaterní tkáně. * Anatomická kresba orgánů a jejich funkce. Řád v lidském těle - bludiště snědeného sousta, bolesti a naše reakce, cesta červené krvinky. * Bludiště mého mozku. Zmatené myšlenky, horečka, nápady, sny - spojení plošné a plastické linie. * Mám starosti - rozsouvání geometrického obrazce, putování linie mezi rozsunutými prvky. * Cesta od narození ke smrti - motivace dílem Edvarda Muncha "Tanec života". Orientace ve vymezeném časovém úseku, instalace z libovolných materiálů.

Návrat k Řecku - Prvky architektonické kompozice - ze a sloup, kladí, krov, schodiště. Koncepční a stavební rovnováha, nárys, půdorys a bokorys. * Půdorysy řeckých akropolí - rekonstrukce zbytků zdiva pomocí papírových pásků. * Architektonická kresba papírového modelu. * Vztah funkce a řešení labyrintu - účel a výtvarný řád. Kontrast tajemství a reality. Dokreslení snímku či reprodukce, literární úvaha. * Individuální projekty - vytváření labyrintů, písemná a obrazová dokumentace, pocit člověka zajatého v tajemném prostoru. * Stupňování napětí cestou Labyrintem k uvězněnému Minotauru. Výtvarná instalace prostředí.

Pedagogické využití výtvarných projektů

... mnohostranný přístup k látce přivádí k pluralitnímu poznávání světa skrze zajímavou látku - různost otázek,

srovnávání významů, odlišnost námětů (**Koupaliště:** řada Reálie, řada Voda-živel, řada Lidská postava);

- ... po výtvarné a obsahové stránce jsou projekty mnohostranné
  - * bohatě rozpracovávají téma, využívají příbuzné námětové odbočky, kladou vedle sebe obsahové asociace a paralely;
  - * rozvíjejí různé položky učebních osnov - studijní kresbu či modelování, malbu z představy, výtvarné etudy, paralely s uměleckým dílem a jiné,
  - * využívají nejrůznější plošné i prostorové výtvarné postupy, objektovou tvorbu, výtvarné akce.

Příprava výtvarného projektu

- ... Každý výtvarný projekt je zcela jiný - učitel se ubírá vlastní cestou, která vyplývá ze vztahu k životu, lidem a umění a je projevem jeho světového a výtvarného názoru;
- ... projekt obvykle začíná představením tématu - studijní kresbou, výtvarnou akcí, odbornou přednáškou
  - * někdy následuje analytický charakter práce - věcné zkoumání vlastností tématu, jeho podob a možných proměn,
  - * jindy převažuje prožitkové pojetí - intuitivní přístup k tématu, soustředění na vlastní vztahy ke světu,
  - * nejvhodnější je
    - rovnováha obou možností - racionální analýzy a emotivně laděného prožitku,
    - střídání různě vyladěných projektů.
- ... zrod výtvarného projektu je velmi pozvolný proces, v němž se rodí pohledy na téma, shlukují se, objevují se asociace a pořadající myšlenky;
- ... při přípravě projektu má učitel v zásobě několik témat, která se zvolna skládají do definitivní podoby;
- ... vývoj výtvarného projektu od nápadu k realizaci - učitel
  - * zaznamenává si některé motivy nebo výtvarné problémy,
  - * třídí je a dospívá k několika proudům, které jednotlivé náměty nenásilně zahrnují,
  - * uvažuje nad úlohami a jejich řazením, aby děti přiměřeně k schopnostem a věku dospěly k nosné myšlence;
  - * hledá konstrukci, která by byla v každé třídě dostatečně zajímavá a její úlohy i výtvarné problémy by se vzájemně nepodobaly,
  - * upřesňuje jednotlivé náměty a jejich motivaci, spojuje je s výtvarným problémem, výtvarnou technikou a formátem i s ukázkami ze světa kultury;
- ... součástí práce na projektu jsou i výtvarné aktivity s fotodokumentací, s videozáznamy, s textovými záznamy - to vše směřuje k závěrečnému shrnutí projektu na výstavě.

Komu je výtvarný projekt určen

- ... Projekt oslovuje zájmy, myšlení a radost žáků z výsledků
  - * učí je samostatně vidět souvislosti,
  - * podílet se na výuce,
  - * samostatně projekt rozvrhnout a ve skupině realizovat;
- ... koncepce výtvarného projektu není dogmatem
  - * jeho rámec je sice ve své podstatě závazný, ale v řadě svých aspektů schopný úprav, doplnění a rozšíření,
  - * zájem o výtvarný projekt podporuje průběžné seznamování všech žáků s jeho vývojem,
  - * informovaní žáci snáze hledají inspirativní podněty,

- zajímavé myšlenky nebo je sami iniciují;
- * tak získávají všichni účastníci pocit, že se společně dobírají jakéhosi poznání.
- ... výtvarný projekt není omezen stářím ani počtem skupin - často se něm podílejí žáci značného věkového rozpětí;
- ... každá ze skupin žáků pracuje jinak
  - * nejmladší děti si spíše sdělují své zážitky nebo jinak výtvarně reagují na motivaci, hledají osobité motivy a vyjadřují je vlastním výtvarným jazykem,
  - * starší žáci s porozuměním navazují na obecné znalosti nebo prožitky, experimentují a proměňují téma, inspiraci v současném umění nebo i v designu,
  - * během dospívání se žáci pokoušejí o vlastní projekty na společné nebo individuálně zvolené téma

Čeho si žádá příprava výtvarného projektu od učitele

- ... zaujaté pronikání za první rovinu pohledu - hledání možností, zhodnocení informací, asociace;
- ... odhalení základních otázek - vytvoření myšlenkových proudů a vědomé linie projektu (**Traviny** - Já se tam vrátím), spojení s výchovnými aspekty (koncepty a prekoncepty);
- ... poznávání skutečnosti - vyhledávání smyslových podnětů a představ, seznámení se s realitou, soustředění na vlastnosti všedních věcí a jevů, výtvarný popis;
- ... posun inspirativních podnětů reality do nové výtvarné skutečnosti (**Tkáně pod mikroskopem** - zkoumání obecných vlastností struktur a textur);
- ... rozehrání fantazie - proměňování a ozvláštňování světa, vyjádření naléhavosti, překvapivosti, zajímavosti;
- ... využití nových způsobů pozorování a komunikace v duchu profesionální prostorové, objektové, akční a multimediální tvorby - souvislosti s výtvarnou kulturou;
- ... posun od spontánního projevu žáků k vědomé tvorbě - vyústění některých proudů do grafiky nebo do prostoru.

Metodické poznámky

- ... vedoucí role učitele
  - * vyučování se mění na vědomé podněcování žáků k aktivní a samostatné výtvarné i duševní práci,
  - * představa o projektu je otevřená diskusím a změnám - obsahovým, námětovým, technologickým aj.,
  - * učitel se musí odborně vybavit pro motivaci každé hodiny a pro možné inovace (**Agamemnon**), pak nechat iniciativu žákům a spolu s nimi se zatajeným dechem objeovat a nechávat se překvapit;
- ... nad vlastními nápady a nad zajímavými podněty žák zapomíná na svou menší či větší schopnost výtvarně se vyjádřit a vyslovuje se přirozeně - bez viditelných výkyvů, bez kolísání a bolestného úsilí tzv. krize výtvarného projevu.
- ... základní metodické chyby
  - * nelze se chápat jen velkých životních témat (živly, vesmír) - hloubku myšlenek do námětu vkládá člověk;
  - * nelze se dotknout všech nápadů - přílišná šíře projektu může odbočit a rozmělnit myšlenku nebo záměr;
  - * nelze vycházet z jediného přístupu k řešení výtvarného projektu, protože podstata tématu není nikdy stejná;

- * také nelze pomíjet linearitu jednotlivých řad, z kterých se projekt skládá, aby se nevytratil souvislost mezi náměty a nevznikl chaos volně poskládaných pohledů;
- * nelze jevy či jejich podoby jen seřadit nebo popsat, ale pohybovat se ve světě umění - nadsázka, významový posun, asociace, podobnosti, spojení s prožitkovými aktivitami.

Cirkus, Jan Nevan, ZUŠ Bajkalská, Praha 4

Kresby v terénu: Přijel cirkus - postupné naplňování prázdného prostoru náměstí, přibývání staveb a maringotek.

Stránky ze skicářů. * Panoramatický pohled na bezvýraznou pláň. * Pohled zblízka na měnící se prostranství - maringotky, lidé, auta se zásobami. * Studie zvířat v pohybu. Teple působící prostředí **zvěřince** - prozářený oranžový tón plachty.

Prostředí cirkusových umělců a ošetřovatelů zvířat: Maringotky, pokladna, sklady, reklama.

Zvířata a jejich vystoupení - pohyb, výzdoba, barevná světla.

* Cirkusová pokladna a řada doplňujících motivů - instalace. * Co lze uvidět cestou k cirkusovému stanu - schůdky a dveře, okénka, šňůry plné prádla, domácí prostředí. * Portréty a dialogy lidí - uvaděči, účinkující, návštěvníci. * Přepis reálií - prvky osvětlení, praporková výzdoba, barevně řešené zátaras, plakáty, informační texty.

Lidé v manéži i kolem ní: Klaun, kouzelník, krotitel, muzikant - setkání s člověkem, který vytváří podívanou pro druhé.

Cirkusové představení. * Tělo-znak - klaun jako číslice nebo písmeno. Stylizace, novoročenka. * Šatník akrobatů - komponování z ploch barevných rastrů. * Kouzelník s kartami - listovací tvář, hrací karty. Dvoustranný objekt - triky s kartami, kouzla s cylindrem a králíky. * Muzikanti na balkoně - kresby hudebníků a nástrojů, černobílé siluety. * Divák, který s radostí přihlíží. Studijní kresba nebo malba portrétu. * Návštěva celé rodiny - mezinárodní akce.

Prostředí cirkusu jako výtvarná inscenace: Barevně zářivý, hlučný i tajemný svět cirkusu - závěrečná výstava.

Zvěřinec - siluety zvířat, ploty a mřížev přezvěšeni. * Svět cirkusových umělců. Kanceláře, maringotky a šatny. * Muzikanti - rytmus sloupků balkonu - striktní a volná symetrie. * Rekvizity klauniád jako prostorové objekty. * Diváci ve velkém kaleidoskopu smíchu a napětí. Rytmus potlesku.

Cirkus a svět umění: Poučení světem Fr. Tichého, J. Seiferta, L.

Středy a J. Suchého - paralely mezi básníky a komedianty Cirkus Humberto. Ilustrace. * Zátíší s cylindrem, vazba na kresby Fr. Tichého. * "Kouzelníkova zahrada" Z. Adly - nezvyklé světy v dětských představách. * Výtvarné reakce na celoroční sbírání literárních textů a na vlastní verše, vyprávění a úvahy dětí.

Několik výtvarných projektů o stromech - ukázka

odlišností (srovnávána je vždy jen část celku)

Strom aneb ZUŠ recyklující, Dáša Pucharová - ZUŠ Kyjov,

Poznáváme papír jako výtvarný prostředek - chráníme strom

Papír jako souhrn částeczek dřeva - pozorování útržku pod mikroskopem. * Perforace papírového odpadu. Vlastnosti